

ми одного й того самого процесу, що сприяє активізації громадянсько-правової позиції студента. Такому підходу сприяє морально-правова за своїм характером та суспільно значуща за результатом діяльність. Специфіка її полягає в активній та адекватній взаємодії студента із доступним соціально-педагогічним середовищем, у перебігу якої той, кого навчають, є суб'єктом, який впливає на вдосконалення правових відносин. З цією метою студенти мають брати активну участь у процесі такої діяльності. Ця діяльність повинна бути організована з урахуванням їх як індивідуальних, так і психологічних особливостей, бути доступною і посилюючою.

Таким чином, правове виховання в його багатоаспектній характеристиці являє собою актуальну соціально-філософську і педагогічну проблему, що вимагає активізації творчого потенціалу ВНЗ.

М. П. Требін, доктор філософських наук, професор
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ФЕНОМЕН ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Проблемі правового виховання на Заході історично приділялося достатньо уваги. Як уся сучасна європейська цивілізація сягає коріннями грецької античності, так і феномен правового виховання багато чим завдячує цій культурі. Давньогрецькі мислителі приділяли вихованню значну увагу: «Добрими людьми стають радше завдяки вправам, ніж природі... Виховання перебудовує людину і створює її другу природу» (Демокрит). «В якому напрямі хто був вихований, таким і буде, напевно, його подальший шлях» (Платон). «Вихователі ще більш варті поваги, ніж батьки, адже останні дають нам тільки життя, а перші — гідне життя» (Аристотель). Ставлення до людини як осереддя світу, поцінування індивідуальних чеснот, вихованості та освіченості як безумовних благ, утвердження демократизму як довшеної моделі міжлюдських стосунків зробили античність взірцем, з якого бере свій початок феномен західноєвропейського правового виховання.

Для з'ясування феномену західноєвропейського правового виховання особливе значення має розуміння того, що притаманним йому є індивідуалізм як настанова на самозначущість людського життя і вищу цінність інтересів окремо взятої особистості. Слід також пам'ятати, що концептуально на формування західноєвропейського феномену правового виховання суттєво вплинули психодинамічна, диспозиційна, навчально-біхевіористична, когнітивна, соціально-когнітивна, гуманістична, феноменологічна та інші теорії особистості, основні положення яких запропонували Зигмунд Фрейд, Альфред Адлер, Карл Гус-

тав Юнг, Ерік Еріксон, Еріх Фромм, Карен Хорні, Гордон Олпорт, Реймонд Кеттел, Ганс Айзенк, Беррес Фредерік Скіннер, Альберт Бандура, Джуліан Роттер, Джордж Келлі, Абрахам Маслоу та ін.

Феномен західноєвропейського правового виховання важко зрозуміти, не засвоївши деякі моменти, насамперед ментальність західноєвропейців, існуючі на Заході політичні і правові цінності, що відбилися у відповідних політичних та правових системах, і все це відповідним чином відображено у системі правовиховної роботи, бо сфера права — це сукупність чинників і умов, що надають праву характер соціальної дійсності.

Базисом феномену західноєвропейського правового виховання є ментальність. Ментальність — поняття, яке важко збагнути. Воно майже не піддається раціональному тлумаченню. Це не загальноприйняті правила і звичаї, не традиції, не мова, не світогляд. Це щось таке, що відчувається, але не усвідомлюється. Однак включає в себе й загальноприйнятні правила та звичаї, й традиції, й мову, й світогляд.

Європа — поняття неоднорідне. Проте, розділена на католиків і протестантів, мешканців півдня і півночі, аристократів і пересічних громадян, вона все-таки зберегла своє обличчя — між її мешканцями є певний зв'язок, так би мовити, сімейна подібність, що об'єднує їх в одне ціле, відбилася у ментальності та впливає на процес правового виховання. Найголовнішим тут є те, що Римська імперія залишила Європі повагу до правил і законів. У всіх європейських країнах судді реально незалежні і керуються не власними уявленнями про справедливість, не хабарами, а чітко визначеними законодавчими актами, де ясно сказано, за яке порушення яке має бути покарання. Базисні канони європейського права за сутністю класичного римського, позазахідним світом декларуються, однак реалізуються вряди-годи. Для розуміння сучасного західного менталітету важливо навіть не те, що там існує розвинена правова система, а те, що європейці реально ставляться до неї як до глибоко продуманого порядку, порушення якого викликає неминучий протест.

За винятком певних, чітко окреслених районів у столицях і мегаполісах Європа майже не знає злочинності. Порядок у суспільстві існує не тому, що добре працює поліція, а тому, що він у головах людей. Все це досягнуто завдяки тому, що найхарактернішою рисою західноєвропейської ментальності є панування права (це поняття ще у 1885 р. увів А. В. Дайсі). Сутність цього принципу полягає у такому: «Усі особи, публічні або приватні, і влада у державі, повинні підкорятися законам і діяти на основі цих законів, публічно прийнятих і таких, що публічно застосовуються у судах» (Лорд Бінгем). Таким чином, можна погодитися з Петером Дінцельбахером, що «історична ментальність — це набір способів і змістів мислення та сприйняття, які типові для відповідного колективу у відповідний період. Ментальність виявляється у діях». Для нас цікаво те, що важливі компоненти західноєвропейської ментальності знайшли відповідне відбиття в існуючих у цих країнах політичної

та правовій системах, що істотно впливають на правове виховання громадян Західної Європи.

Проблему співвідношення політичної системи, менталітету та правового виховання відображено ще в класичній західноєвропейській філософії. Зокрема, для І. Фіхте та Г. Гегеля держава — то є «найкраще відображення» і «кристалізація» духу нації, «справжність її моральної ідеї». Коли ми говоримо про сучасну політичну систему Заходу, то зазначаємо насамперед те, що вона має демократичний характер, їй притаманна правова держава та розвинене громадянське суспільство, що відповідним чином позначається на моделі сучасного правового виховання у Західній Європі.

Важливий вплив на феномен правового виховання у західноєвропейському середовищі справляють його правова система, правові традиції. Зрозуміло, що при всій спільності розвитку правових систем Заходу вони мають також відмінності, більш того, належності до двох різних правових родин: англосаксонської та романо-германської. Але є спільне, яке становить базис європейської правової традиції (концепція права як узгодженого цілого, верховенство права над політичною владою, ідея правової держави тощо) і дозволяє нам казати про істотний вплив правової системи на правове виховання громадян у Західній Європі.

Усвідомлення феномену західноєвропейського правового виховання має велике значення для формування орієнтирів у правовиховному процесі в Україні, оскільки курс нашої держави на європейську інтеграцію потребує і формування тих правових, політичних цінностей, які поділяє європейська спільнота. Без розбудови правової, соціальної, демократичної держави, формування громадянського суспільства, відповідної правової культури це неможливо.

С. В. Шефель, доктор філософських наук, професор,

І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ПРО МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИМВОЛІЧНОГО ПІДХОДУ ДОСЛІДЖЕННІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВИХОВАННЯ

Соціокультурний контекст дослідження правового виховання передбачає розгляд проблеми репрезентативності чинників формування та соціально-історичного відтворення правової культури у змісті та структурі процесу правового виховання. У зв'язку з цим слід звернути увагу на значущість процесуально-функціональної сторони виховання для формування правової культури. Виховання як процес містить властивості людської *со-буттєвості*, реалізуючи